

Досудове слідство: чи можна скоротити його терміни?

Ігор ЮДІН,
адвокат

34

Серед важливих питань правового характеру особливе місце посідають нормативні вимоги кримінального та кримінально-процесуального законодавства. На щастя, ці правові постулати не стосуються переважної більшості громадян. Проте якщо певний індивід з тих чи інших причин зацікавив правоохоронні органи, вкрай важливо гарантувати йому розумну тривалість і об'єктивність розгляду справи та безумовність дотримання прав людини. Як відомо, кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство, як і інші галузі права, реформуються. Чимало конструктивних законодавчих новацій уже втілено в життя, проте «білих плям» ще задосить. Саме на деякі проблеми чинного Кримінально-процесуального кодексу України і звернемо увагу.

Останнім часом ведуть мову про необхідність розгляду кримінальних справ у мінімальні терміни, передбачені кримінально-процесуальним законодавством. Справді, сьогодні, на жаль, досить часто доводиться стикатися із ситуацією, коли досудове слідство триває понад півроку, а то й рік-два. Нерідко ще до вироку суду людина фактично відбуває значну частину покарання в умовах слідчого ізолятора. Чи відрізняються вони від умов виправних установ – це окрема тема. Зауважимо, що встановлений чинним Кримінально-процесуальним кодексом України (стаття 120) строк досудового слідства – два місяці. Законом передбачено можливість продовження цього терміну, але чи завжди є об'єктивна потреба в такому продовженні?

З другого боку, обвинувачуваний передусім зацікавлений у всебічності, об'єктивності та максимально повному розслідуванні

справи. Вину потрібно довести належними доказами, зокрема із залученням відповідних фахівців – експертів. Постає запитання: чи можна скоротити термін досудового слідства без шкоди для його якості? Гадаю, що певні можливості є – за умови внесення змін до чинного Кримінально-процесуального кодексу України.

Значна, якщо не переважна кількість кримінальних справ, потребує експертиз. У деяких випадках проведення їх обов'язкове й безпосередньо передбачене законом. Насамперед відповідно до статті 76 Кримінально-процесуального кодексу України це стосується встановлення причин смерті, тяжкості й характеру тілесних ушкоджень, визначення психічного стану підозрюваного чи обвинувачуваного, встановлення його віку тощо. Як наслідок, надмірна завантаженість експертів, що спричиняє значно триваліший, ніж це передбачено нормативни-

ми документами, термін проведення експертиз. Часто саме очікування висновку експерта стає головною причиною продовження строку розслідування кримінальної справи.

Водночас не поодинокі випадки, коли експерт виконує практично одну й ту само роботу двічі. Це стосується ситуацій, коли спочатку, на стадії перевірки органами дізнання, експерт проводить дослідження з певних питань, а далі, уже під час досудового слідства за постановою слідчого знову здійснює експертизу з тих самих питань, фактично дублюючи вже зроблене власне дослідження. Скажімо, судово-медичний експерт спочатку проводить розтин трупа й фактично встановлює причину смерті, затим на підставі постанови слідчого повторює власні висновки, посилаючись на власне дослідження. Аналогічна ситуація буває у експертів-хіміків, коли вони спочатку досліджують речовину для з'ясування, чи є вона наркотиком або прекурсором, і видають про це висновок органів дізнання, а потім знову проводять експертизу тієї ж речовини за постановою слідчого. Експерт-балістик видає довідку про те, чи є холодною зброєю ніж, а далі проводить з цього питання експертизу. Цей перелік можна довго продовжувати. Зрозуміло, що експертиза і дослідження мають різний юридичний статус. Відповідно до статті 196 Кримінально-процесуального кодексу України експертиза призначається постановою слідчого і за правовою природою є слідчою дією. Під час проведення експертизи експерта попереджають про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок або відмову від виконання покладених на нього обов'язків. А експертне дослідження до категорії слідчих дій не належить і проводиться до порушення кримінальної справи, бо іноді без попереднього експертного дослідження не мож-

Стаття 5

Право на свободу та особисту недоторканність

1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

а) законне ув'язнення особи після засудження її компетентним судом;

б) законний арешт або затримання особи за невиконання законного припису суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, встановленого законом;

в) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, має негайно постати перед суддею чи іншою посадовою особою, якій закон надає право здійснювати судову владу, і йому має бути забезпечено розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судове засідання.

4. Кожен, кого позбавлено свободи внаслідок арешту або тримання під вартою, має право ініціювати провадження, в ході якого суд без зволікання встановлює законність затримання і приймає рішення про звільнення, якщо затримання є незаконним.

Our rights, our freedoms
Nos droits, nos libertés

60th Anniversary
of the European
Convention
on Human Rights

60e Anniversaire
de la Convention
européenne
des droits de l'homme

Стаття 6

Право на справедливий суд

1. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

У результаті такого доопрацювання чинного кримінально-процесуального законодавства з'явиться можливість без додаткових затрат та збільшення чисельності експертів розв'язати проблему їх надмірної завантаженості, істотно зменшити терміни проведення експертиз і поліпшити якість роботи самих експертів.

35

на прийняти рішення про порушення кримінальної справи або про відмову в її порушенні.

Незважаючи на зазначені істотні юридичні відмінності, і під час проведення дослідження, і під час здійснення експертизи експерт працює з тим самим об'єктом, дає відповіді на однакові питання, і як наслідок – дає однакові висновки. Отже, експерт по суті виконує однакову роботу, яка через суто процесуальні питання має статус експертизи чи дослідження. Провести із самого початку експертизу замість дослідження і в такий спосіб вдвічі зменшити навантаження експерта не дозволяє кримінально-процесуальний закон, бо експертиза, як зазначалося вище, є слідчою дією. А провадити слідчі дії до порушення кримінальної справи не можна, бо стаття 113 Кримінально-процесуального кодексу України встановлює, що досудове слідство дозволено вести лише після порушення кримінальної справи.

Проте, як відомо, немає правил без винятків. Зокрема, стаття 190 Кримінально-процесуального кодексу України передбачає можливість у невідкладних випадках проводити слідчу дію – огляд місця події – до порушення кримінальної справи.

Як на мене, було б доцільно зробити ще один виняток із загального правила: до порушення кримінальної справи проводити експертизи, що стосуються вилучених наркотичних або психотропних речовин і прекурсорів; експертизи для встановлення причини смерті; деякі види балістичних, трасологічних, хімічних, графологічних та інших експертиз. Шляхом доповнення відповідної статтею глави 18 Кримінально-процесуального кодексу України можна визначити коло працівників правоохоронних органів, яким надано право призначення експертизи, їхні повноваження, підстави та умови призначення експертиз до порушення кримінальної справи.

Найкращі – з юрфаків

Під час урочистого засідання Координаційної ради молодих юристів України при Міністерстві юстиції визначено фіналістів номінації «Студент-юрист» конкурсу «Юрист року 2010».

Їх привітали заступник міністра юстиції Лідія Горбунова, ректор Київського університету права НАН України Юрій Бошицький (на знімку в центрі), заступник голови Союзу юристів України Катерина Коваль, голова Координаційної ради молодих юристів Олеся Середа, директор проекту USAID «Правова країна» Інна Топал, представник Управління координації правової роботи та правової освіти Віктор Залізюк, переможець номінації «Студент-юрист» минулого року Олександр Клименко.

За рішенням організаційного комітету номінації «Студент-юрист» фіналістами визначено десять осіб:

Анастасія Дульська (Український державний університет фінансів і міжнародної торгівлі);

Ольга Лопушанська (Інститут права і соціальних відносин Університету «Україна»);

Олена Ніколаєнко (Одеська національна юридична академія);

Вадим Сидоренко (Університет економіки та права «КРОК»);

Ольга Шишкіна (Одеська національна юридична академія);

Антоніна Горбовська (Національний університет державної податкової служби України);

Марія Осядла (Київський університет права НАН України);

Олександр Зозуля (Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна);

Наталія Мажарова (Одеська національна юридична академія);

Тамара Рахнянська (Київський національний університет ім. Тараса Шевченка);

Усіх фіналістів відзначено подяками Союзу юристів України та подарунковими виданнями енциклопедії. Крім цього, Ганна Огречук, керуючий партнер юридичної фірми «ЕЛ СІ ЕФ» (LCF Law Group), нагородила студента Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Олександра Зозулю піврічною іменною стипендією в розмірі 1000 гривень щомісяця.

Фіналісти також отримали подарунки від виконавчого директора правничої фірми «Юріс» Василя Крулька, партнера юридичної фірми «Василик & Євстігнєєв» Андрія Євстігнєєва, керуючого партнера юридичної фірми «TOPLAWYER» Артема Атепаліхіна.

Обрані кандидатури фіналістів номінації «Студент-юрист» передано на розгляд до Номінаційного комітету конкурсу «Юрист року 2010». Ім'я переможця оголосять 6 жовтня під час фіналу конкурсу. А 8 жовтня святкуватимемо День юриста.

Підготувала Олеся СЕРЕДА.